

Incarcerated by numbers?

Wat leren de cijfers ons over 'vreemdelingen' in de gevangenis?

STEVEN DE RIDDER^a
KRISTEL BEYENS^b

ABSTRACT

Incarcerated by numbers? What do the figures about 'foreigners' in prison learn us?

At present, migration, crime and imprisonment are hot topics in the public and political debate. Although the number of prisoners without the Belgian nationality has increased sharply in the Belgian prisons during the last decades, we know little about this specific prison population. This article presents and analyses the evolution and composition of the prison population in Belgium with specific attention for the prisoners without the Belgian nationality. The differences between 'Belgian' and 'non-Belgian' prisoners are mapped based on the available variables in the penitentiary database. This article emphasizes the relativity and dynamic character of the concept 'foreigner' within a penal context and the consequences for the analysis of these data. Due to the limited reliability, accuracy and availability of the data on the residence status and nationality, caution is necessary before drawing conclusions on the presence of Belgian and non-Belgian prisoners within the prison population.

Key words: Foreigner, prison, nationality, custody title, migration

Kernwoorden: Vreemdeling, gevangenis, nationaliteit, hechtenistitel, migratie

Panopticon, 33 (4), 305-324

© 2012 MAKLU | ISSN 0771-1409 | JULI 2012

^a Assistent Onderzoeksgroep Crime & Society, vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel, (Corresp.: Steven.De.Ridder@vub.ac.be).

^b Hoofddocent, Onderzoeksgroep Crime & Society, vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

1. INLEIDING

Recente migratietrends wijzen op een stijgende intra-Europese mobiliteit en aantrekkingskracht van Europa voor niet-Europese immigranten (HERM, 2008). Al geruime tijd zoeken migranten een weg in onze maatschappij. Met de economische crisis begin jaren zeventig veranderde hun status als gast(arbeider) naar een status van ongenodigde en ongewenste burger (FASSMANN, 2009; HEBBERECHT, 1997). Immigratie en criminaliteit zijn binnen deze gewijzigde maatschappelijke context uitgegroeid tot gevoelige electorale thema's en zelfs speerpunten van het Europese justitiële beleid. Justitieel beleid wordt vaak geëvalueerd op basis van de gevangenispopulatie. Politici en de media tonen interesse in de samenstelling van de Belgische gevangenispopulatie en zeker met betrekking tot de aanwezigheid van 'vreemdelingen'.¹ De kwaliteit en betekenis van deze gegevens worden echter weinig of niet geïnterpreteerd.

¹ Jaarlijks worden er in de Kamer vragen gesteld over het aandeel vreemdelingen in de gevangenispopulatie, het uitzetten van straffen door vreemdelingen in het thuisland en de terugwijzing of uitzetting van vreemdelingen. Zie bijvoorbeeld: *Vr. en Antw. Kamer* 2008-09, 15 januari 2009, 163

De omvang van de gevangenispopulatie wordt bepaald door verschillende factoren, die eerder beschreven zijn als externe, interne en intermediaire factoren (BEYENS, SNACKEN & ELIAERTS, 1993; BEYENS, 2006; SNACKEN, 2007a). Het plegen van criminaliteit, wat vaak beschouwd wordt als dé belangrijkste voorspellende factor om in de gevangenis terecht te komen, wordt door deze en vele andere auteurs (o.a. LAPPI-SEPPÄLÄ, 2011) beschouwd als slechts één factor binnen een complex samenspel van deze penale en maatschappelijke factoren, zoals economische toestand, demografische ontwikkelingen, beleidsbeslissingen op nationaal en internationaal niveau, aandacht vanwege de media en invloed van de publieke opinie en, last but not least, intern – penale beslissingsprocessen op de verschillende niveaus van de strafrechtsbedeling (wetgeving, politie, parket, onderzoeksgerechten, straftoemeting en strafuitvoering). De prevalentie en proportionele vertegenwoordiging van ‘vreemdelingen’ in de gevangenispopulatie dienen dan ook begrepen te worden vanuit deze interacties en ontwikkelingen. Een eenzijdige interpretatie van de samenstelling van de gevangenispopulatie leidt echter gemakkelijk tot het gelijkschakelen van ‘(im)migratie’ en ‘criminaliteit’ (TONRY, 1997; REA, 2001).

Dit is problematisch gezien de stijgende criminalisering van vreemdelingen in het politieke en publieke discours (MELOSSI, 2003; DE GIORGI, 2010). Bovendien is er tot op heden weinig geweten over de groep ‘vreemde’ gedetineerden, behalve dat hun aantal de laatste decennia stijgt. Nationaliteit is meestal het criterium op basis waarvan het onderscheid ‘vreemd of niet vreemd’ wordt gemaakt. Het nationaliteitscriterium verbergt echter een grote heterogeniteit onder de populatie vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie. Het zegt niets over de herkomst van een persoon, noch over zijn legale of illegale verblijfstoestand, wat gezien de stijgende aandacht voor illegalen in onze samenleving een belangrijk onderscheid is voor iemands sociale positie. DELGRANDE & AEBI (2009) wezen eerder al op het gebrek aan informatie over ‘de verblijfstatus’ van personen. Zeker met betrekking tot de recente problematisering van de hoeveelheid ‘illegalen’ binnen de gevangenispopulatie, wordt dit een steeds relevanter onderscheidingscriterium. Doch ook hier moeten we voorzichtig zijn, gezien een verblijfsstatus van iemand definitief, tijdelijk, voorlopig of helemaal geen verblijfsrecht kan inhouden (TRIANDYFALLIDOU, 2010). Dit artikel gaat na *hoe het aantal vreemdelingen binnen de Belgische gevangenispopulatie geëvolueerd is*. De beschikbare parameters in de penitentiaire databank met betrekking tot vreemdelingen, nl. ‘nationaliteit’ en ‘verblijfstatus’ worden aan een kritische analyse onderworpen. Hierbij worden de relativiteit van de gegevens en de methodologische beperkingen belicht. Er zal ingegaan worden op de verschillende hechtenstitels en de strafduur van de beklaagden, definitief veroordeelde gedetineerden, geïnterneerden bij zowel Belgen als vreemdelingen.

2. BEPERKINGEN VAN DE BESTAANDE STATISTISCHE DATA

Uit de penitentiaire SIDIS-GRIFFIE² databank zijn dagpopulaties³ opgevraagd tussen 2003 en 2009 met als parameters: geslacht, nationaliteit, hechtenistitel, strafduur en

(Vr. nr. 58 S. Lahaye-Battheu), *Vr. en Antw. Kamer* 2010, 02 augustus 2010, 58 (Vr. nr. 6 F. DE MAN), *Vr. en Antw. Kamer* 2010-11, 06 januari 2011, 49 (Vr. nr. 270 T. FRANCKEN).

2 Voor de mogelijkheden van SIDIS-GRIFFIE zie Tubex en Strypstein (2006) en Jonckheere en Maes (2010).

3 De dagpopulatie (stock) beschrijft het aantal gedetineerden op een welbepaalde dag tijdens het jaar. Dit in tegenstelling tot fluxdata, zoals het jaarlijks aantal opgesloten of in vrijheid gestelde gedetineerden. Bij het interpreteren van stockdata moet rekening gehouden worden met de overdracht van gedetineerden over verschillende jaren heen.

verblijfstatus.⁴ Het gebruik van deze eerder globale parameters laat voor bepaalde delen van dit artikel toe om de bevindingen te koppelen aan het onderzoek gevoerd door Snacken, KEULEN & WINKELMANS (2004) met betrekking tot de periode 1993-2003. Hierdoor kunnen er reeksen op langere termijn gepresenteerd worden.⁵ Hoewel over de penitentiaire statistieken in het verleden is gesteld dat ze de meest complete zijn waarover we beschikken binnen een justitiële context (BRION, 2001), bestaan er met betrekking tot de analyse van het penitentiaire profiel van niet-Belgische gedetineerden nog steeds aanzienlijke lacunes (zie BEYENS, 2006; MAES 2010a en MAES 2010b).

Nationaliteit is niet de meest ideale parameter om mensen in te delen in categorieën, gezien het onstabiele karakter ervan (Gemenne, 2009). Daarnaast kunnen wijzigingen in de nationaliteitswetgeving een invloed hebben op statistieken die het nationaliteitscriterium hanteren. In dit artikel wordt het nationaliteitscriterium conform art. 1 van de Vreemdelingenwet van 1980 gehanteerd. In de databank SIDIS-Griffie is het echter onduidelijk op welke wijze personen met meerdere nationaliteiten worden gecodeerd: als Belg of als niet-Belg.

De parameter nationaliteit zegt bovendien weinig of niets over de sociale identiteit of status van de persoon op zich. Een tot Belg genaturaliseerde vreemdeling blijft door zijn of haar omgeving, vanwege zijn sociale of culturele identiteit, immers vaak nog lang beschouwd of behandeld als 'vreemdeling' of als 'ander'. Verder rijzen er vragen bij de accurateheid van de registratie van de nationaliteit in de penitentiaire databank. Er is immers geen zekerheid of de verklaarde en geregistreerde nationaliteit wel degelijk de werkelijkheid weerspiegelen. De meest relevante gegevens inzake nationaliteit bevinden zich bij de dienst Vreemdelingenzaken (verder DVZ), waar migratiebegeleiders instaan voor de identificatie van gedetineerden.

In tegenstelling tot de nationaliteit van personen, heeft de verblijfstatus van personen een veel groter dynamisch karakter (TRIANDYFALLIDOU, 2010). Behalve nationaliteitsgegevens bezit de DVZ ook relevante data op het vlak van verblijfsvergunningen en verwijderingsbeslissingen conform de Vreemdelingenwet. Dergelijke informatie ontsluit interessante subgroepen onder de abstracte categorie 'vreemdelingen' in de gevangenispopulatie. In de penitentiaire databank SIDIS-Griffie is een variabele 'verblijfstatus' opgenomen. Het is echter de vraag in welke mate de variabelen 'nationaliteit' en 'verblijfstatus' geactualiseerd worden op basis van de meest recente gegevens beschikbaar bij de DVZ.

3. INTERNATIONAAL VERGELIJKENDE GEGEVENS OVER DE AANWEZIGHEID VAN VREEMDELIJEN IN DE GEVANGENIS

Een vaak gehanteerd criterium in comparatief internationaal onderzoek naar de evolutie van de gevangenispopulatie is de detentieratio die het aantal gedetineerden per 100.000

4 We willen in het bijzonder Dhr. Samuel Deltenre bedanken voor het verkrijgen van de gegevens. De gegevens uit de periode 2003 tot en met 2009 betreffen de dagpopulatie van 1 maart. De gegevens voor het jaar 2010 werden apart opgevraagd en betreffen tevens de dagpopulatie van 1 maart. Voor de hulp bij de analyse danken we Mevr. Iris Steenhout, assistente vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

5 De verdeling van gedetineerden op basis van nationaliteit over de verschillende misdrijfcategorieën valt buiten het bestek van dit artikel. De hercodering van de verschillende misdrijfcodes is voor zulke analyse een noodzakelijke, maar zeer moeilijke operatie (Maes, 2002), niet in het minst omdat personen vaak voor verschillende misdrijftitels worden veroordeeld en zodoende verschillende straffen cumuleren (Schets & Beyens, 2011). Daarenboven focust dit artikel op de prevalentie van vreemdelingen in de verschillende hechtenistitels en niet op hun betrokkenheid bij verschillende vormen van criminaliteit. Dergelijke analyse vergt trouwens andere en meer diepgaande data, zoals bv. uit dossiers.

inwoners van een land weergeeft. Deze detentieratio's hebben slechts een indicatief karakter en er zijn heel wat methodologische kanttekeningen bij te maken (Cavadino & Dignan, 2006), waar heel wat internationaal vergelijkende data-analyses niet aan ontsnappen⁶. Toch is het interessant om de positie van België in het aandeel vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie te vergelijken ten opzichte van andere landen. We doen hiervoor een beroep op het zogenaamde SPACE-onderzoek (Statistiques *Pénales Annuelles* du Conseil de l'Europe).⁷

TABEL 1. PERCENTAGE VREEMDELINGEN IN DE GEVANGENISPOPULATIE (INCLUSIEF BEKLAAGDEN) IN EEN AANTAL EUROPESE LANDEN (1985-2009)⁸

	1985	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
België	27,6%	41,0%	40,4%		40,9%			41,2%	41,6%	42,9%	41,1%	40,8%
Nederland			7,4%		29,1%		27,2%	32,9%	32,7%	29,1%	27,8%	21,7%
Frankrijk	26,4%	28,5%	21,6%		21,5%		21,9%	20,5%	19,8%	19,4%	18,3%	18,1%
Duitsland	14,5%	29,4%			29,9%		28,2%	28,0%	26,9%	26,3%	26,3%	26,4%
Italië	8,9%	17,4%	28,5%		30,1%		31,5%	33,0%	32,3%	36,5%	37,4%	37,0%
Spanje	10,6%	15,5%	18,8%		25,4%			30,1%	31,2%	32,4%	34,2%	33,5%
Denemarken			17,0%		16,3%		16,5%	18,2%	18,9%	18,0%	22,9%	21,8%
Finland			6,2%		8,5%		7,7%	7,5%	8,1%	8,3%	9,5%	9,9%
Zweden			21,3%		21,4%		19,9%	20,9%	21,4%	21,0%	21,7%	22,0%
Engeland en Wales							12,0%	12,7%	14,0%	14,2%	13,8%	13,6%
Zwitserland			62,6%		70,8%		70,5%	70,5%	69,0%	69,7%	69,7%	70,2%
Luxemburg			59,1%		63,9%		74,6%	71,4%	75,2%	73,4%	64,9%	68,5%

Het Europese gemiddelde met betrekking tot deze gegevens evolueert tussen 2002 en 2009 van 17,2% vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie naar 23,1%. België bevindt zich na Zwitserland en Luxemburg met 40,8% in 2009 zeer duidelijk boven dit gemiddelde. Ondanks deze positie moeten we voorzichtig blijven om op basis van deze cijfers harde conclusies te trekken met betrekking tot deze groep. Een verschillende definiëring van het begrip vreemdeling tussen de verschillende landen kan bij de productie van cijfergegevens het verschil in aantal opgesloten vreemdelingen immers vertekenen.⁹

6 *Ten eerste* is er geen internationale consensus bij de becijfering van detentieratio's over het feit of bepaalde groepen (illegalen, minderjarigen, ...) meegerekend worden in de gevangenispopulatie. Zo laat België de laatste jaren stijgende detentieratio's optekenen (van 82,3 in 1999 naar 101,4 in 2009) in tegenstelling tot Nederland (van 133,9 in 2005 naar 98,8 in 2009), waar de populatie illegalen door een gewijzigd justitieel beleid niet meer in de gevangenis zitten. *Ten tweede* wordt de parameter berekend ten opzichte van de *gekende* populatie in de samenleving (en dus zonder de populatie illegalen in de samenleving), wat problematisch is, gezien het groeiende aandeel illegale vreemdelingen in de gevangenispopulatie (in België althans). De vergelijkingsbasis (100.000 inwoners) houdt dus geen rekening met personen zonder verblijfsvergunning.

7 Om vergelijking op langere termijn te maken, hebben we voor de jaren 1985 en 1995 cijfergegevens gehaald uit WACQUANT (2006, 87).

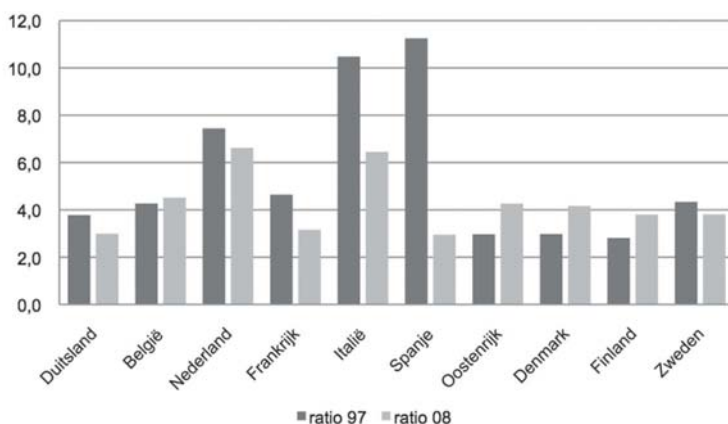
8 Gebaseerd op The Council of Europe's Annual Penal Statistics verkrijgbaar via <http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/annual-reports/>

9 Het feit dat bepaalde landen mensen met de dubbele nationaliteit rekenen tot de autochtone bevolking, terwijl andere landen deze personen tot de vreemdelingen rekenen kan een mogelijke oorzaak zijn voor de discrepantie tussen de verschillende landen. We wezen reeds op het feit dat de plaats van detentie (cf. Nederland waar illegale gedetineerden in aparte instellingen worden opgesloten) ook een grote impact kan hebben op hun vertegenwoordiging in de cijfers.

Daarnaast stellen we vast dat het aandeel vreemdelingen in België sinds 1995 redelijk stabiel blijft, namelijk net boven de 40% van de totale gevangenispopulatie. Op basis van de grafiek stellen we sterke stijgingen vast in de periode 1985-1995 in België (+13.4%), Duitsland (+14.9%), Italië (+8.5%) en relatief beperkte stijgingen in Spanje (+4.9%) en Frankrijk (+2.1%). Onder andere de val van de Berlijnse muur en de implementatie van het Schengenakkoord tussen 1985 en 1990 (Barents, 2005) hebben hier mogelijkwerwijs een rol in gespeeld. Een hoog percentage vreemdelingen in de gevangenispopulatie vinden we in hoofdzaak terug in de West-Europese landen en voornamelijk bij de stichtende lidstaten van de Europese Unie. Zwitserland en het Groot-Hertogdom Luxemburg zijn uitschieters wat betreft het percentage vreemdelingen in de gevangenispopulatie. DELGRANDE & AEBI (2009) duiden verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op het (verhoogde) percentage vreemdelingen in de gevangenispopulatie zoals de omvang van de gevangenispopulaties, de geografische ligging van de landen, het behoren tot de bestemmings- of transitlanden voor (irreguliere) migranten, handel en de niet-toepassing van alternatieve straffen op vreemdelingen.

Wanneer er binnen een justitiële context gesproken wordt van oververtegenwoordiging van vreemde bevolkingsgroepen, dan wordt hun aanwezigheid vaak afgezet ten opzichte van de autochtone bevolking. België telt volgens de volkstelling van het Nationaal Instituut voor de Statistiek in 2010 ongeveer 10% geregistreeerde niet-Belgen in de totale bevolking¹⁰, tegenover 42 à 43% niet-Belgen in de gevangenispopulatie. Een andere manier om een indicatie te krijgen van deze (over)vertegenwoordiging kan door de ratio te berekenen van de verhouding vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie ten opzichte van het aandeel vreemdelingen binnen de totale bevolking van hetzelfde land.¹¹

GRAFIEK 2. VERHOUDING VREEMDELIJGEN IN DE GEVANGENISPOPULATIE TEN OPZICHTE VAN DE BEVOLKING IN EEN AANTAL EUROPESE LANDEN (1997 EN 2008)

Voor België stellen we vast dat er verhoudingsgewijs meer dan 4 keer zoveel vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie terug te vinden zijn dan binnen de totale bevolking. Enkel

10 Volgens de Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2011) telde België op 1 januari 2010 10.839.905 inwoners waarvan 1.057.666 vreemdelingen.

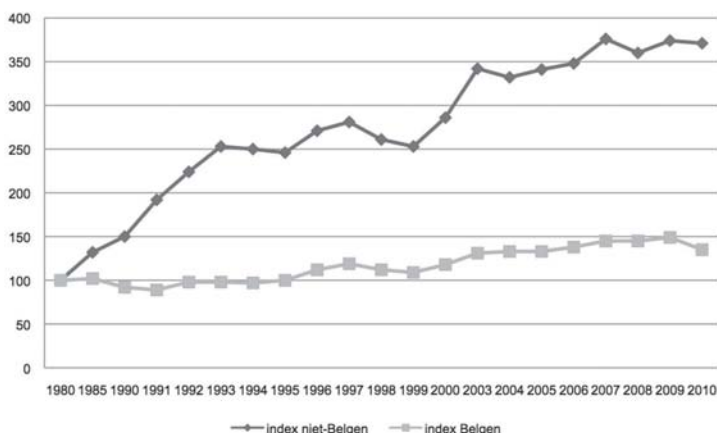
11 Wacquant stelde deze ratio's op voor diverse landen met betrekking tot het jaar 1997. We stelden op dezelfde wijze ratio's op voor 2008 en we vergelijken deze met de gegevens die te vinden zijn bij Wacquant (2006). De penitentiaire gegevens uit 2008 zijn gebaseerd op Aebi & Delgrande (2008), de demografische gegevens zijn gebaseerd op Vasileva (2008).

Nederland en Italië scoren nog hoger op dit vlak in 2008.¹² De oververtegenwoordiging van vreemdelingen in de gevangenispopulatie in vergelijking met de populatie in de samenleving is in België het laatste decennium nog (licht) gestegen, evenals in Oostenrijk, Denemarken, Finland. Vooral de stijging van het aandeel vreemdelingen in de Scandinavische landen Finland en Denemarken in tegenstelling tot de daling van het aandeel vreemdelingen in Zweden valt hierbij op. Om het (stijgende) aandeel vreemdelingen in de gevangenis te begrijpen, dient behoudens het strafuitvoeringsbeleid tevens rekening te worden gehouden met het gevoerde migratiebeleid. Scandinavische landen kenden traditioneel een relatief lage immigratiestroom “*or have even done their best to limit ‘economic migration’*” en maken vaak gebruik van korte gevangenisstraffen (Nelken, 2009). Sinds de laatste 10 jaren vertaalt de stijgende migratie zich voor bepaalde Scandinavische landen ook in een stijgend aandeel vreemdelingen in hun gevangenispopulaties.

4. EVOLUTIE VAN VREEMDELINGEN IN DE BELGISCHE GEVANGENISPOPULATIE.

Wat weten we nu meer concreet over het aandeel vreemdelingen in de Belgische gevangenis? Onderstaande grafiek geeft de evolutie van Belgen en vreemdelingen in de totale gevangenispopulatie weer, met als index 100 voor het jaar 1980, gebaseerd op het nationaliteitscriterium en zoals weergegeven in de penitentiaire statistieken.

GRAFIEK 3. INDEX BELGEN EN NIET-BELGEN IN DE TOTALE GEVANGENISPOPULATIE (1980-2010)¹³

Deze figuur toont de onmiskenbare en sterke toename van het aantal gedetineerden in het algemeen, maar zeker van de groep niet-Belgen in de gevangenis. Op basis van de indexcijfers van 1980 tot 2010 stellen we vast dat het aantal niet-Belgen in 2010 bijna verviervoudigd is ten opzichte van 1980. In absolute cijfers betekent dit een stijging van het aantal niet-Belgen van 1212 in 1980 tot 4494 in 2010, wat resulteert in 42.8% niet-Belgen in de gevangenispopulatie in 2010. Het aantal Belgen daarentegen stijgt ‘slechts’ met 35% tussen 1980 en 2010, namelijk van 4459 tot 5999 gedetineerden, wat overeenkomt met 57.2% Belgen in de gevangenispopulatie in 2010. Hierbij moeten we opmerken dat we

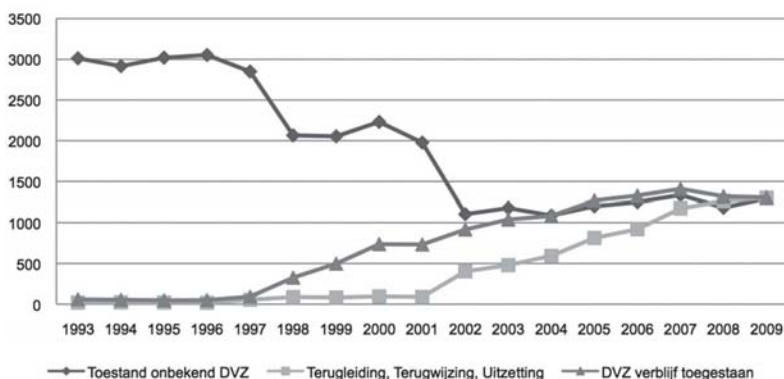
12 Onder andere het gebruik van een ander criterium om de groep ‘vreemdeling’ te bepalen in 1997 en 2008 en/of een verandering in het justitieel beleid kunnen een mogelijke verklaring zijn voor de markante daling van de ratio voor Spanje en Italië.

13 De grafiek is een combinatie van Snacken, Keulen & Winkelmanns (2004) en verkregen data voor de periode 2003-2010.

niet weten hoeveel genaturaliseerde Belgen zich in de groep 'Belgen' bevinden. Mogelijks ligt het aantal 'Belgen' nog lager wanneer er rekening wordt gehouden met het land van herkomst of met de nationaliteit van de moeder of vader.

Eerst gaan we verder in op de groep 'vreemdeling'. Behalve het nationaliteitscriterium is het ook mogelijk de populatie niet-Belgen op te splitsen naar hun verblijfsstatus.

GRAFIEK 4. AANTAL NIET-BELGEN OP BASIS VAN CRITERIUM VERBLIJFSRECHT (1993-2009)

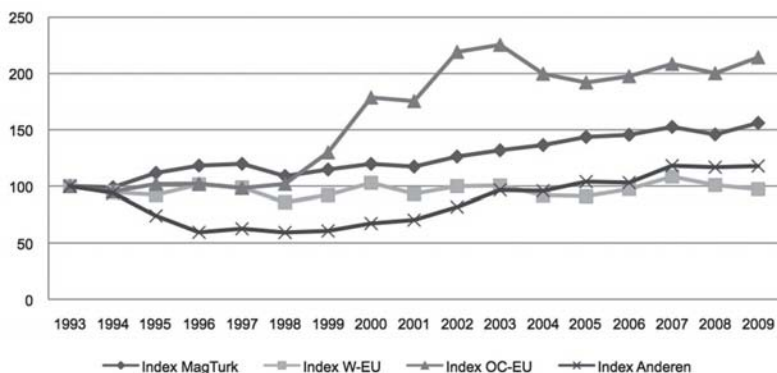

Bovenstaande grafiek toont enkele opvallende trends. Het aantal **vreemdelingen in de gevangenis dat bij de DVZ onbekend** is, is meer dan gehalveerd tussen 1993 en 2009. Toch kunnen we ons afvragen welke personen deel uitmaken van deze categorie. Personen die recent werden opgesloten in de gevangenis zijn mogelijks 'onbekend' omdat hun identificatie lopende is. Om dit probleem tegen te gaan zijn er sinds 2005 migratiebegeleiders tewerkgesteld vanuit de DVZ om de identificatie van gedetineerden sneller en beter te laten verlopen (Dienst Vreemdelingenzaken, 2009). Anderzijds kan deze categorie ook personen bevatten die niet door de DVZ geïdentificeerd geraken omwille van gebrek aan medewerking of bewijsstukken (paspoort, ...). Daartegenover staat een sterke stijging van het aantal **personen dat de DVZ een verblijfsrecht heeft toegestaan**. Ook de concrete interpretatie van deze categorie is problematisch. Er is een verschil in definitief, tijdelijk en voorlopig verkregen verblijfsrecht. Dit is echter cruciaal om een goed begrip te krijgen van de groep 'illegalen' aangezien een groot deel onder hen een vervallen tijdelijke of voorlopige verblijfsvergunning bezit (TRIANDYFILLIDOU, 2010). Bovendien is de verblijfstitel vanuit justitieel perspectief een cruciale parameter, gezien de toekenning van de voorlopige of voorwaardelijke invrijheidstelling afhankelijk is van het al dan niet hebben van een geldige verblijfstatus (JANSEN, DE RIDDER & SCHEIRS, 2010). Een derde categorie die we kunnen onderscheiden zijn personen die het voorwerp uitmaken van een **terugleiding, terugwijzing of uitzetting**. Het is echter onduidelijk hoeveel personen binnen deze categorie 'illegaal' zijn. Een Koninklijk Besluit tot Uitzetting kan ook gevorderd worden ten aanzien van een persoon met (definitief) verblijfsrecht.

Concluderend kunnen we dus stellen dat de categorie niet-Belgen een zeer diverse categorie is binnen de gevangenispopulatie op het vlak van hun legaal statuut. Hun stijgende aanwezigheid valt niet eenduidig te verklaren. Vanaf 2005 heeft een betere registratie door de invoering van de migratiebegeleiders bij de DVZ zeker een invloed gehad op het aandeel van de drie categorieën. Gezien de beperkingen en het indicatief karakter van het criterium 'verblijfsstatus' in de SIDIS-Griffie databank, zullen we verder gebruik maken van de parameter 'nationaliteit' om te diversifiëren binnen de groep vreemdelingen. De

populatie niet-Belgische gedetineerden bestaat uit meer dan 100 verschillende nationaliteiten waardoor we hen in dit artikel opdelen in de volgende groepen (1) Maghrebijnen en Turken¹⁴, (2) Oost- en Centraal-Europeaanen¹⁵, (3) West-Europeaanen¹⁶ en (4) anderen¹⁷.

GRAFIEK 5. INDEX NIET-BELGEN PER CATEGORIE¹⁸ (1993-2009)

Grafiek 5 analyseert de groep niet-Belgen, ingedeeld volgens verschillende nationaliteitengroepen. In absolute aantallen is de categorie **Maghrebijnen en Turken** het sterkst vertegenwoordigd binnen het aandeel niet-Belgische gedetineerden: tussen 1993 en 2009 stijgt hun aantal gestaag van 1254 tot 1957 (+56,1%). Ze vertegenwoordigen in de periode 2003-2009 tussen de 39,9% en de 43,6% van de niet-Belgische gevangenispopulatie. Voor de **Oost- en Centraal-Europeaanen** noteren we een stijging van 412 naar 883 gedetineerden (+114%). Ze zijn daarmee de sterkst stijgende nationaliteitengroep, wat duidelijk blijkt uit bovenstaande grafiek. Rond de eeuwwisseling is hun aantal zelfs meer dan verdubbeld, namelijk van 405 gedetineerden in 1997 naar 929 in 2003 (+129,4%). Het aantal **West-Europese gedetineerden** is opvallend stabiel. In 2009 daalt hun aantal tot 831 ten opzichte van 859 in 2003 (-3,2%). Het aantal gedetineerden met een **andere nationaliteit** stijgt in diezelfde periode van 704 tot 858 (+21,9%).

4.1. Hechtenistitel¹⁹

Naast het nationaliteitscriterium is ook de hechtenistitel een veel gebruikte parameter om gevangenispopulaties te beschrijven. De overrepresentatie van niet-Belgen binnen

14 In deze groep zijn personen met de Algerijnse, Marokkaanse, Tunesische en Turkse nationaliteit inbegrepen. Gezien de geografische ligging nemen we Algerije, Marokko en Tunesië samen. Turkije werd aan deze categorie toegevoegd aangezien zij samen met de Marokkanen de grootste bevolkingsgroep van buitenlandse herkomst uitmaken in de Belgische samenleving (Koning Boudewijnstichting & CVGK, 2008).

15 De personen in deze groep bezitten de nationaliteit van volgende landen: Albanië, Armenië, Azerbeidjan, Wit-Rusland, Bulgarije, Estland, Ex-Joegoslavië, Georgië, Letland, Litouwen, Roemenië, Rusland, Tsjechië, Oekraïne, Hongarije, Polen, Kazachstan, Kirgizië, Oezbekistan, Slowakije, Moldavië, Macedonië, Servië, Kosovo, Montenegro, Bosnië en Kroatië.

16 De personen in deze groep bezitten de nationaliteit van volgende landen: Groot-Brittannië, Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen, Finland, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Spanje, Portugal en Zweden.

17 Deze categorie bevat alle overige nationaliteiten van over de hele wereld.

18 Voor de gegevens voor 2003 werd gebruik gemaakt van Snacken, Keulen en Winkelmans (2004).

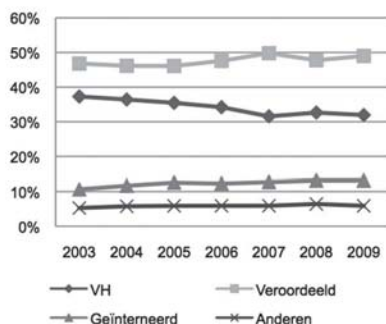
19 Om de overzichtelijkheid te bevorderen, worden in de grafieken de beklaagden aangeduid als 'VH', de veroordeelden als 'veroordeeld', de geïnterneerden als 'geïnterneerd' en de restcategorie

de gevangenispopulatie wordt vaak toegeschreven aan het feit dat zij gemakkelijker in voorhechtenis zouden worden genomen dan Belgen.²⁰ Hierbij speelt een selectieve pro- en reactieve aanpak door de politie, een differentiële behandeling bij de vervolging, bestrafing en invrijheidstelling van vreemdelingen ten opzichte van Belgen door parketten en rechtbanken een rol in combinatie met een verhoogde betrokkenheid van vreemdelingen bij bepaalde delicten die eerder leiden tot een gevangenisstraf (BEYENS, 2000, 2006, 2007, 2010; DE PAUW, 2000, 2009; HEBBERECHT, 1997; WACQUANT, 1999, 2006; SNACKEN, 2007b). Op basis van de beschikbare penitentiaire cijfers trachten we een antwoord te vinden op de volgende vragen: (1) Hebben Belgen en niet-Belgen een verschillend hechtenispatroon? en (2) Zijn niet-Belgen meer vertegenwoordigd binnen de voorlopige hechtenis dan Belgen?

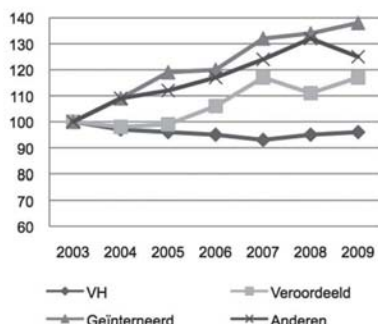
Onderstaande grafieken maken een onderscheid tussen (1) beklaagden²¹, (2) veroordeelden²², (3) geïnterneerden²³ en (4) anderen²⁴.

4.1.1. Totale gevangenispopulatie 2003-2009

GRAFIEK 6A: PERCENTAGE HECHTENISTITEL BINNEN DE TOTALE GEVANGENISPOPULATIE (2003-2009)

GRAFIEK 6B: INDEX HECHTENISTITELS TOTALE GEVANGENISPOPULATIE (2003 – 2009)

Alvorens dieper in te gaan op de verhoudingen tussen Belgen en niet-Belgen wordt in bovenstaande figuren de evolutie van de hechtenistitels in de totale gevangenispopulatie weergegeven. Hoewel het procentuele aandeel **veroordeelden** binnen de totale gevan-

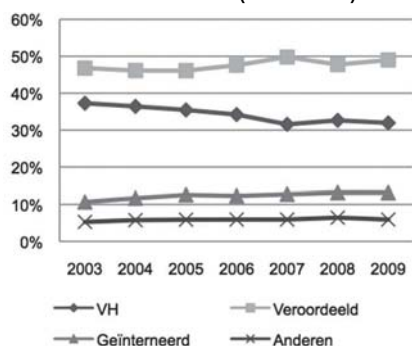
als 'anderen'. De beperkte beschikbaarheid van gegevens noopt ons verder te werken met de gevangenispopulaties van 2003 tot en met 2009 (en dus niet vanaf 1993).

- 20 Het niet hebben van een vaste verblijfplaats zou een positieve indicatie zijn voor het mogelijks kunnen onttrekken aan het gerecht.
- 21 Hierin zitten volgende codes vervat: (1) beklaagde in observatie – wet bescherming maatschappij, (2) niet-definitieve geïnterneerde ter bescherming maatschappij, (3) beklaagde onder bevel tot aanhouding/ook voor uitlevering, (4) veroordeelde – vonnis/arrest niet definitief, (5) in staat van beschuldiging.
- 22 Hierin zitten volgende codes vervat: (1) correctioneel veroordeelde tot > 1 maand tot 3 maanden, (2) correctioneel veroordeelde tot > 3 maanden tot 6 maanden, (3) correctioneel veroordeelde tot 6 maanden tot 1 jaar, (4) correctioneel veroordeelde tot > 1 jaar tot 3 jaar, (5) correctioneel veroordeelde tot > 3 jaar tot 5 jaar, (6) correctioneel veroordeelde van + 5 jaar tot 7 jaar, (7) correctioneel veroordeelde van + 7 jaar tot 10 jaar, (8) correctioneel veroordeelde van + 10 jaar tot 15 jaar, (9) correctioneel veroordeelde tot + 15 jaar en (10) tot levenslange straf veroordeelde.
- 23 Hierin zitten volgende codes vervat: (1) abnormaal misdrijfpleger-geïnterneerd wet bescherm. maatsch., (2) recidivist/gewoontemisdadiger geïnterneerd tbr besch. maat. en (3) veroordeelde, geïnterneerd art.21 wet bescherming maatsch.
- 24 In deze categorie zitten alle overige codes betreffende de wettelijke hechtenistitel van de gedetineerden vervat.

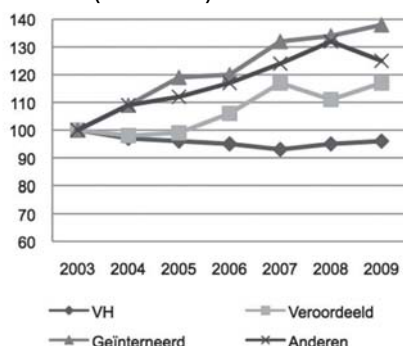
genispopulatie tussen 2003 en 2009 relatief stabiel blijft, stellen we toch een stijging vast van het absolute aantal gedetineerden binnen deze categorie, namelijk van 4660 naar 5464 (+17,1%). De tweede grootste categorie binnen de gevangenispopulatie zijn de **beklaagden**. Hun aandeel is in diezelfde periode gestaag gedaald van 37,3% tot 31,9% van de totale gevangenispopulatie. De meest spectaculaire proportionele toename merken we bij de **geïnterneerden** die in 2009 13,2% van de totale gevangenispopulatie omvatten. Hun aantal stijgt van 1063 in 2003 naar 1468 in 2009 (+38,1%). Ook de groep **anderen** stijgt in diezelfde periode van 527 naar 660 gedetineerden (+25,2%).

4.1.2. Belgen en niet-Belgen

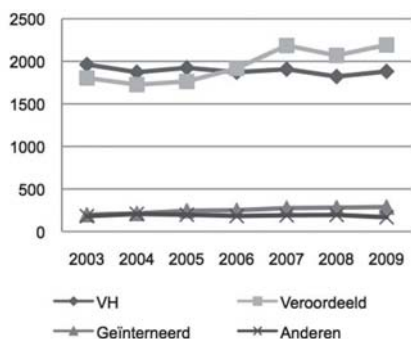
GRAFIEK 7A: AANTAL BELGEN PER HECHTENISTITEL (2003-2009)

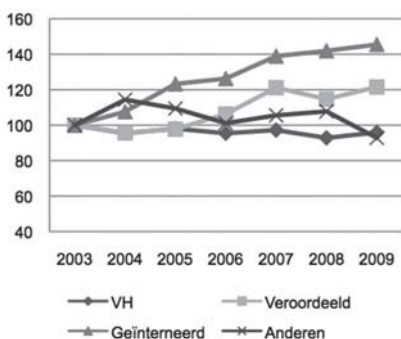
GRAFIEK 7B: INDEX HECHTENISTITELS BELGEN (2003-2009)

GRAFIEK 8A: AANTAL NIET-BELGEN PER HECHTENISTITEL (2003-2009)

GRAFIEK 8B: INDEX HECHTENISTITELS NIET-BELGEN (2003-2009)

Wat de Belgen betreft, is het aantal veroordeelden bijna het dubbele van het aantal beklagden. Bij de niet-Belgen daarentegen ligt het aantal beklagden tot 2006 hoger dan het aantal veroordeelden. Daarna kantelen de verhoudingen en stijgt het aantal veroordeelden uit boven het aantal beklagden.

Zoals voor de gehele gevangenispopulatie te zien is, daalt het aantal **beklaagden** bij de Belgen licht van 1757 naar 1682 gedetineerden (-4,3%) en bij de niet-Belgen van 1962 naar 1881 gedetineerden (-4,1%). De verhouding Belgen (47,2% in 2009) versus niet-Belgen (52,8% in 2009) in voorlopige hechtenis blijft relatief constant tussen 2003 en 2009. Aangezien de verhouding niet-Belgen bij de beklagden hoger is dan in de algemene gevangenispopulatie, kunnen we stellen dat de niet-Belgen een relatief groter risico

lopen om in voorhechtenis te zitten dan de Belgen. Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis heeft verschillende mechanismen blootgelegd die verklaren waarom niet-Belgen vaker tot de categorie beklaagden horen (SNACKEN, RAES, DELTENRE, VANNESTE, & VERHAEGHE, 1999; SNACKEN, 2007a;). Ten eerste wordt de beschikbaarheid van een vaste verblijfplaats in rekening genomen bij de beslissing tot aanhouding. Op basis van art. 16 van de Wet op de Voorlopige Hechtenis wordt de afwezigheid hiervan door onderzoeksrechters vaak als potentieel gevaar voor de onttrekking van het gerecht beschouwd en bovendien als factor die leidt tot recidive. Wat dit laatste criterium betreft, worden ook vaak de sociaaleconomische en financiële status in rekening genomen, wat mogelijks implicaties heeft voor het sociaal-economisch profiel van deze groep (Raes, 2001). Bovendien toont onderzoek van De Pauw (2009) aan dat de ontkennende houding van Marokkanen een rol speelt bij de beslissing tot hun voorlopige hechtenis. Gezien het indicatieve karakter van onze cijfergegevens is verder onderzoek naar de beslissingspraktijken inzake de toekenning en motivering van de voorlopige hechtenis aanbevolen.

Bij de **veroordeelden** stijgt het aantal gedetineerden met de Belgische nationaliteit van 2864 in 2003 naar 3272 in 2009 (+14,2%). Ten opzichte van het totale aantal veroordeelden heeft in 2009 59,9% de Belgische nationaliteit ten opzichte van 61,4% in 2003. Bij de niet-Belgen doet er zich een stijging voor van 1804 naar 2192 gedetineerden (+21,5%). Ten opzichte van het totale aantal veroordeelden stijgt het aantal niet-Belgen van 38,6% (2003) naar 40,1% (2009). Hoewel deze procentuele stijging beperkt blijft, moeten we echter rekening houden met de groei die de totale gevangenispopulatie heeft doorgemaakt in absolute cijfers. Bij de niet-Belgen betekent dit immers een stijging met 400 gedetineerden in de dagpopulatie in zeven jaar tijd.

Tussen 2003 en 2009 stijgt het aantal **geïnterneerden** met de Belgische nationaliteit in de gevangnissen²⁵ van 865 tot 1180 (+36,4%) en zonder de Belgische nationaliteit van 198 tot 288 (+45,5%). Aangezien geïnterneerden anno 2009 13,2% van de gevangenispopulatie vormen en Belgen 80% van het aandeel geïnterneerden uitmaken, kunnen we stellen dat de Belgen oververtegenwoordigd zijn binnen deze hechtenistitel. Toch is de stijging van de niet-Belgen in deze categorie opmerkelijk.

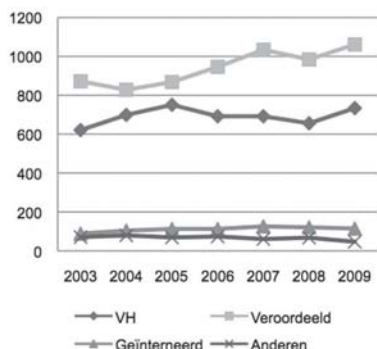
België werd in het verleden meermaals op de vingers getikt in de CPT-rapporten omwille van de omstandigheden waarin gedetineerden met een psychiatrische problematiek verblijven (CPT, 2010). Welke de mechanismen zijn achter deze stijgende populatie geïnterneerden is niet vast te stellen op basis van deze cijfergegevens. Gezien de specifieke problematiek en het preciaire statuut van deze groep, is verder onderzoek naar hun aanwezigheid en behandeling aanbevolen.

4.1.3. Nationaliteitscategorieën

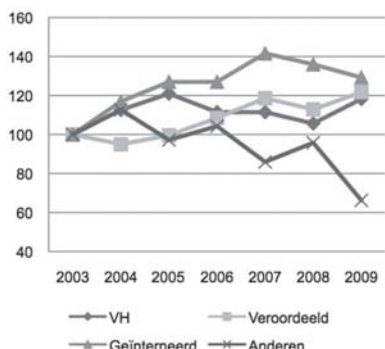
Hieronder gaan we na of er zich verschillende hechtenispatronen aftekenen binnen de nationaliteitsgroepen. De evolutie van de nationaliteitsgroepen tussen 1993 en 2009 staat beschreven bij grafiek 5. Gezien de beperkte beschikbaarheid van data voor de parameter 'hechtenistitel' geldt de analyse hieronder enkel voor de periode 2003-2009.

²⁵ Deze cijfers beperken zich tot de geïnterneerden die zich bevinden in de psychiatrische annexen van de gevangnissen en in de inrichtingen voor sociaal verweer (waaronder Bergen, Paifve en Doornik).

GRAFIEK 9A: AANTAL MAGHREBIJNEN EN TURKEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

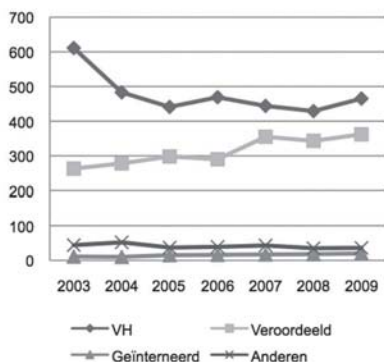

GRAFIEK 9B: INDEX MAGHREBIJNEN EN TURKEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

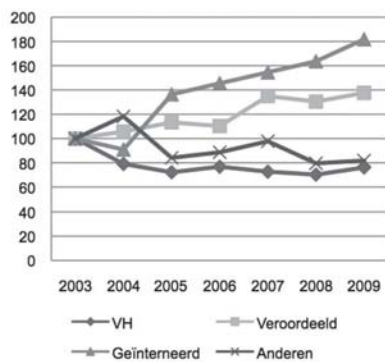

Bij de groep **Maghrebijnen en Turken** stellen we ten opzichte van 2003 een globale stijging vast binnen de drie grote hechtenistitels, nl. beklaagden, veroordeelden en geïnterneerden. Het aantal beklaagden neemt tussen 2003 en 2009 toe van 621 tot 734 (+18,2%) en het aantal veroordeelden van 872 tot 1061 (+21,7%). Het aantal veroordeelden situeert zich duidelijk boven het aantal beklaagden, waardoor deze nationaliteitsgroep een gelijkaardig hechtenisprofiel heeft als de Belgen. Van alle personen in voorlopige hechtenis behoort in 2009 20,6% tot de groep Maghrebijnen en Turken. Binnen de totale groep niet-Belgen in voorlopige hechtenis vormen zij 39%. Aangezien deze nationaliteitscategorie in 2009 17,5% uitmaakt van de totale gevangenispopulatie, kunnen we stellen dat zij (licht) oververtegenwoordigd zijn in de voorlopige hechtenis. Het aantal geïnterneerden stijgt van 89 tot 115 (+29,2%) en het aantal gedetineerden met een andere hechtenistitel daalt van 71 tot 47 (-33,8%).

GRAFIEK 10A: VERDELING OOST- EN CENTRAAL-EUROPEANEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

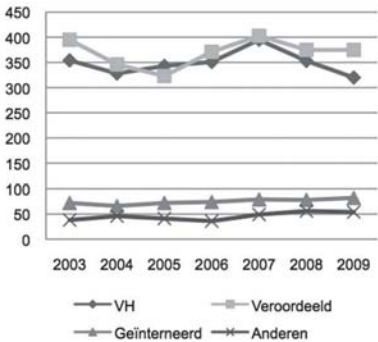
GRAFIEK 10B: INDEX OOST- EN CENTRAAL-EUROPEANEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

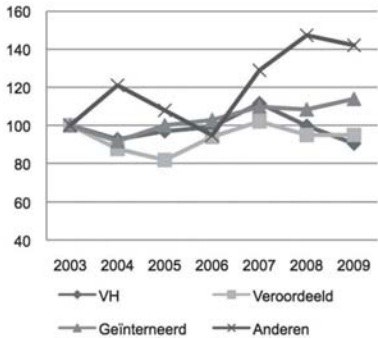
Het hechtenispatroon van de groep **Oost- en Centraal-Europeanen** daarentegen wijkt duidelijk af. Hoewel het aantal veroordeelden de laatste jaren gestaag toeneemt, ligt het aantal beklaagden (nog steeds) boven het aantal veroordeelden. In absolute cijfers daalt het aantal beklaagden binnen deze groep tussen 2003 en 2009 van 611 naar 465 (-23,9%). Het aantal veroordeelden stijgt met 37,6% van 263 naar 362. Hoewel het aantal geïnterneerden laag ligt in vergelijking met de andere nationaliteitscategorieën, noteren we wel een stijging

van 11 personen in 2003 naar 20 personen in 2009, wat haast een verdubbeling is. Het aantal gedetineerden met een andere hechtenistitel daalt van 44 naar 36 (-18,2%). Gezien het lage aantal gedetineerden waarover we spreken bij de laatste twee hechtenistitels zijn we er ons van bewust dat het werken met indexcijfers en percentages een relatief vertekend beeld geeft. Van alle personen in voorlopige hechtenis behoort in 2009 13,1% tot de groep Oost- en Centraal-Europeanen. Binnen de groep niet-Belgen in voorlopige hechtenis is dat 24,7%. Aangezien deze nationaliteitscategorie in 2009 7,9% uitmaakt van de totale gevangenispopulatie, kunnen we stellen dat ook zij oververtegenwoordigd zijn in de voorlopige hechtenis.

GRAFIEK 11A: VERDELING WEST-EUROPEANEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

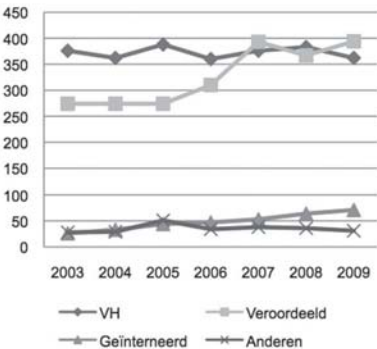

GRAFIEK 11B: INDEX WEST-EUROPEANEN PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

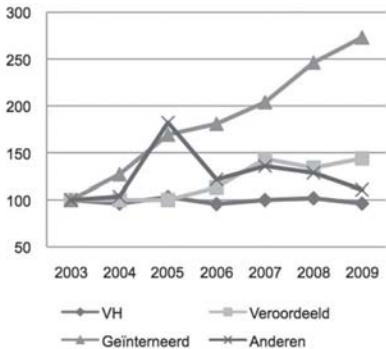

Wat het profiel van de West-Europese gedetineerden betreft zien we dat het aantal veroordeelden en beklagden nagenoeg gelijk is en zelfs een dalende trend vertoont. Tussen 2003 en 2009 daalt het aantal **West-Europeanen** bij de beklagden van 354 tot 320 (-9,6%) en bij de veroordeelden van 395 tot 375 (-5,1%). Het aantal geïnterneerden stijgt met 13,9% van 72 naar 82 en de categorie anderen met 42,1% van 38 tot 54. Van alle personen in voorlopige hechtenis behoort in 2009 9,0% tot de groep West-Europeanen. Binnen de groep niet-Belgen in voorlopige hechtenis is dat 17%. Aangezien deze nationaliteitscategorie in 2009 7,4% uitmaakt van de totale gevangenispopulatie, kunnen we stellen dat ook zij in beperkte mate oververtegenwoordigd zijn in de voorlopige hechtenis.

GRAFIEK 12A: VERDELING ‘ANDERE’ PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

GRAFIEK 12B: INDEX ‘ANDERE’ PER HECHTENISTITEL (2003 – 2009)

In de categorie ‘**Anderen**’ blijft het aantal personen in voorlopige hechtenis relatief stabiel. Het aantal definitief veroordeelden is echter aan een opmars bezig. In de periode

2003-2009 stijgt het aantal veroordeelden van 274 tot 394 (+43,8%). Deze toename siteert zich tussen 2005 en 2007. De meest opvallende evolutie is de haast verdrievoudiging van het aantal geïnterneerden van 26 tot 71, terwijl de overige hechtenistitels relatief stabiel blijven. Gezien het lage aantal gedetineerden waarover we spreken bij de hechtenistitel 'andere', spreken we ons hier niet verder over uit.

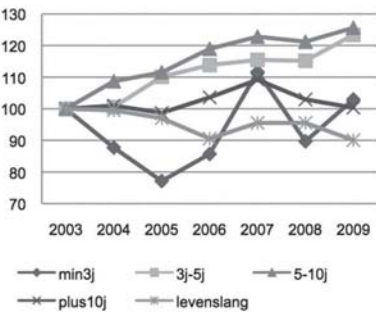
Van alle personen in voorlopige hechtenis behoort in 2009 10,2% tot de groep 'Andere'. Binnen de groep niet-Belgen in voorlopige hechtenis is dat 19,2%. Aangezien deze nationaliteitscategorie in 2009 7,7% uitmaakt van de totale gevangenispopulatie, kunnen we stellen dat ook zij oververtegenwoordigd zijn in de voorlopige hechtenis.

4.2. Veroordeelden

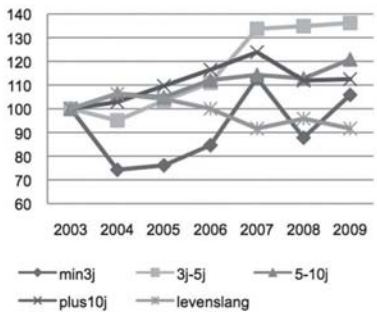
De veroordeelden zijn in absoluut aantal nog steeds de grootste categorie in de Belgische gevangenispopulatie. We bekijken deze groep dan ook van naderbij. In dit onderdeel stellen we ons de vraag of gedetineerden met een Belgische nationaliteit oververtegenwoordigd zijn bij de veroordeelden (tot langere straffen). Een *eerste belangrijke beperking* van de gepresenteerde gegevens is dat bij de korte straffen de gedetineerden waarvan de duur van de voorlopige hechtenis samenvalt met de termijn van de veroordeling niet in deze cijfers naar voren komen, omdat zij hun straf 'uitzitten' onder de hechtenistitel 'voorlopige hechtenis'. Een *tweede nuance* bij de interpretatie van de cijfers inzake de strafduur is dat we niet weten hoe de geregistreerde strafduur berekend is. Is ze het gevolg van één enkele veroordeling, een cumulatie van verschillende veroordelingen of herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling, etc. ? Uit onderzoek van Schets & Beyens (2011) bij correctioneel gestraften tussen vijf en tien jaar bijvoorbeeld blijkt immers dat de overgrote meerderheid van deze groep verschillende veroordelingen cumuleert.

4.2.1. Evolutie van de categorie veroordeelden bij Belgen en niet-Belgen²⁶

GRAFIEK 13A: INDEX VEROORDEELDE BELGEN (2003 – 2009)

GRAFIEK 13B: INDEX VEROORDEELDE NIET-BELGEN (2003 – 2009)

Wanneer we de evolutie van de strafduur bekijken, stellen we vast dat zowel voor Belgen als niet-Belgen de kortste straf (tot en met drie jaar) en de langste straf (levenslang) gelijkaardig evolueren.

Wat de **straffen tot en met drie jaar** betreft zien we voor beide groepen een grillig verloop, resulterend in een lichte stijging bij de Belgen van 749 tot 770 (+2,9%) en bij de

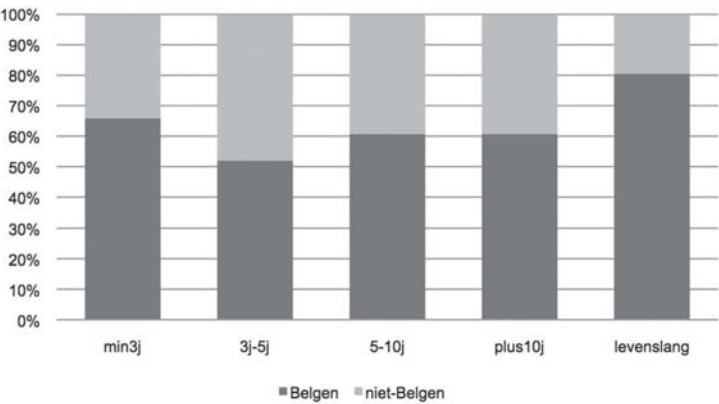
26 Om de duidelijkheid van de grafieken te vergroten wordt geopteerd om de y-as aan te passen. De waarde 100 op de y-as fungeert daarbij als midden.

niet-Belgen van 377 tot 399 (+5,8%). Deze relatieve status quo heeft te maken met het strafuitvoeringsbeleid van de laatste jaren, waar, in de strijd tegen de overbevolking, de korter gestraften zoveel mogelijk uit de gevangenissen worden geweerd door enerzijds de niet-uitvoering van de vervangende gevangenisstraffen²⁷ en de gevangenisstraffen tot en met 6 maanden en anderzijds de gedeeltelijke uitvoering van de gevangenisstraffen van meer dan 6 maanden tot en met 1 jaar conform de Ministeriële Omzendbrief nr. 1771 van 17 mei 2005. Deze cijfers spreken in elk geval de stelling tegen dat er geen straffen tot en met drie jaar meer worden uitgevoerd, in tegendeel.

Opmerkelijk is dat het aantal gedetineerden met een **levenslange straf** daalt bij de Belgen van 201 naar 108 (-46,3%) en bij de niet-Belgen van 48 naar 44 (-8,3%). Het aantal gedetineerden met een **straf van drie tot vijf jaar** daarentegen stijgt bij de Belgen van 731 tot 902 gedetineerden (+23,4%) en bij de niet-Belgen van 611 tot 832 (+36,2%). Ook het aantal gedetineerden met een **straf van vijf tot tien jaar** stijgt bij de Belgen van 886 tot 1113 (+25,6%) en bij de niet-Belgen van 595 tot 719 (+20,8%). Het aantal gedetineerden met een **straf boven de tien jaar** blijft bij de Belgen relatief constant van 305 tot 306, terwijl het bij de niet-Belgen stijgt 176 tot 198 (+12,5%).

We zien dus een algemene stijging bij de groep gedetineerden met een straf boven de drie jaar (levenslanggestraften niet meegerekend) en dit bij zowel de Belgen als de niet-Belgen. Bij de niet-Belgen doet zich daarenboven een aanzienlijke stijging voor bij de straffen boven de 10 jaar. De vraag stelt zich of de niet-Belgen in de toekomst ook hun plaats zullen innemen bij de veroordeelden tot langere straffen.

GRAFIEK 14. BELGISCHE EN NIET-BELGISCHE DEFINITIEF
VEROORDEELDEN VOLGENS STRAFDUUR (2009)

Grafiek 14 geeft een duidelijker zicht op de verdeling van de Belgen en niet-Belgen bij de langer gestraften. In 2009 hebben binnen het totale aantal veroordeelden 21,4% van de gedetineerden een straf tot en met drie jaar, 31,7% van de gedetineerden een straf tussen drie en vijf jaar en 33,5% van de gedetineerden een straf van vijf tot tien jaar 33,5%. Het aandeel van de straffen boven de tien jaar is 9,2% en van het aandeel levenslang gestraften 4,1%.

Wat de verdeling van Belgen en niet-Belgen betreft, bekomen we een gemengd beeld. Vertrekkend van de vaststelling dat in 2009 40.6% van de gevangenispopulatie uit niet-Belgen bestaat en 59.4% uit Belgen, kunnen we uit bovenstaande grafiek afleiden

27 Dit geldt voor veroordeelden die uitsluitend vervangende gevangenisstraffen ondergaan.

dat Belgen licht oververtegenwoordigd zijn bij de **straffen tot en met drie jaar** (65,9%) en sterk oververtegenwoordigd bij de **levenslang gestraften** met 80,4%. Bij de **straffen tussen drie en vijf jaar** is er sprake van een lichte ondervertegenwoordiging van de Belgen (52%). Bij de **straffen tussen vijf en tien jaar** (60,8%) en de **straffen van meer dan tien jaar** (60,7%) liggen de verhoudingen ongeveer gelijk met de globale vertegenwoordiging in de gevangenispopulatie.

Hieruit kunnen we afleiden dat de niet-Belgen ook hun plaats innemen bij de categorie veroordeelden, maar nog steeds relatief ondervertegenwoordigd blijven ten opzichte van de Belgen bij de zwaarst gestraften in de gevangenis, namelijk de levenslang gestraften.

5. CONCLUSIE

Onder invloed van de groeiende mobiliteit en migratie heeft de gevangenispopulatie in België de laatste decennia een sterke verandering ondergaan. Volgens de volkstelling van 2010 heeft 10% van de bevolking in België niet de Belgische nationaliteit. De aanwezigheid van de niet-Belgen in de gevangenispopulatie ligt echter ongeveer vier keer hoger. Gevangenispopulatiecijfers zeggen in de eerste plaats iets over het *processen* van mensen door het justitiële systeem, met als eindstation de gevangenis en veel minder over de criminaliteitsgraad van bepaalde (nationaliteits)groepen (BEYENS, 2006; SNACKEN, 2007b). Dit artikel geeft een statistische beschrijving van de aanwezigheid en oververtegenwoordiging van niet-Belgen in de gevangenis (zie ook WACQUANT, 2006; DE PAUW, 2009 en BEYENS 2007, 2010), maar kan hiervoor geen diepgaande verklaringen bieden.

Onderzoek naar de 'vreemde' gevangenispopulatie stoot op verschillende heikele problemen. Conceptuele discussies over het begrip vreemdeling en de diverse categorieën die al dan niet inbegrepen worden bij de registratie bemoeilijken (inter)nationaal vergelijkende analyses. 'Vreemdelingen' worden vaak onderscheiden op basis van het nationaliteitscriterium, waardoor het in statistieken louter een juridisch-administratief arbitrair label is, dat al dan niet verworven kan worden, maar niets vertelt over het migratietraject, de mate van integratie, de perspectieven en de bredere socio-economische en culturele levenscontext van personen (FEYS, 1999). Het dynamische aspect van het nationaliteitslabel ondermijnt bovendien de betrouwbaarheid van de gegevens en de hierop gebaseerde analyse. Daarnaast zijn gevangenispopulatiecijfers geen adequate parameter om uitspraken te doen over hogere of lagere criminaliteitsgraden van bepaalde groepen, laat staan om uitspraken te doen over hun criminele ingesteldheid. De niet-Belgische gedetineerden zijn daarenboven een zeer heterogene groep, waarvan het op basis van de beschikbare gegevens zeer moeilijk uit te maken is of we te maken hebben met vermogenscriminaliteit door rondtrekkende daderbendes, overlevingscriminaliteit door personen met een tijdelijke of definitieve verblijfsvergunning of statuscriminaliteit door tweede en derde generatie migranten, etc. Voorzichtigheid is hier dus geboden. Het gevaar op recuperatie of stigmatisering van bepaalde groepen is immers groot. Contextualisering van de gegevens is dan ook van uiterst groot belang. Anderzijds willen we niet toegeven aan een taboe over etniciteit door deze kwestie uit de weg te gaan.

Informatie over de verblijfstatus is een relevante parameter om de heterogeniteit van de groep niet-Belgen uit te diepen. De meest relevante gegevens met betrekking tot de verblijfstatus bevinden zich bij de DVZ. In het verleden werd geen onderzoek toegelaten op basis van deze gegevens (HEBBERECHT, 1997). Vandaag blijkt het omwille van de Privacywetgeving als onderzoeker geen sinecure om justitiële, verblijfsrechtelijke en nationaliteitsgegevens te koppelen, wat nochtans wordt aanbevolen voor doorgedreven analyses over dit onderwerp (DELGRANDE & AEBI, 2009).

In vergelijking met andere Europese landen ligt het aandeel vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie in België gevoelig hoger. Voor België is het hoge aantal niet-Belgen in voorlopige hechtenis in vergelijking met het aantal Belgen opvallend. In de literatuur wordt erop gewezen dat nationaliteit, socio-economische kenmerken en verblijfstatus een rol spelen bij het in voorlopige hechtenis nemen van personen. Van alle nationaliteitsgroepen zijn de Maghrebijnen en de Turken het sterkst vertegenwoordigd binnen de verschillende hechtenistitels. Opvallend is ook het stijgend aantal geïnterneerden, zowel bij de Belgen als de niet-Belgen. Bij de veroordeelden is de oververtegenwoordiging van Belgen bij de straffen tot en met drie jaar en de levenslang gestraften een opvallende vaststelling. Bij de andere groepen veroordeelden is het aandeel niet afwijkend.

Verklaringen voor de beschreven evoluties en aandelen kunnen we niet geven op basis van de beschreven gegevens. Hiervoor is meer diepgaand (dossier- of andersoortig) onderzoek noodzakelijk. Om de aanwezigheid van verschillende groepen in de gevangenis te begrijpen en te verklaren moet echter niet alleen gekeken worden naar de instroom, maar ook naar het invrijheidstellingsbeleid. Mogelijks heeft een selectieve toekenning van de strafuitvoeringsmodaliteiten in het kader van de Wet op de Externe Rechtspositie van 17 mei 2006 hier een invloed, evenals het invrijheidstellingsbeleid met betrekking tot gestraften tot en met drie jaar. Nadere studie inzake de toekenning van deze modaliteiten kan hier meer inzicht over bieden.

Door een gebrek aan diepgaand onderzoek is er dus weinig geweten over de oorzaken en de samenstelling van de groep vreemdelingen binnen de gevangenispopulatie, wat verkeerde veronderstellingen over de relatie tussen vreemdelingen en criminaliteit kan voeden. Wat vaststaat is dat deze evolutie het gevangeniswezen en haar administratie voor aanzienlijke uitdagingen stelt. Enerzijds is het belangrijk om na te gaan hoe de basisrechten van deze gedetineerden gerealiseerd worden *intra muros*, zoals bepaald in de Basiswet van 12 januari 2005. Het concept 'dynamische veiligheid' en de dagdagelijkse communicatie tussen het gevangenispersoneel en de gedetineerden (TOURNEL & KENNES, 2011), alsook de geloofs- en cultuurbeleving en de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden krijgen hier een extra dimensie (SNACKEN, KEULEN & WINKELMANS, 2004). Anderzijds kan de vraag gesteld worden hoe (inter)nationaal geformuleerde doelstellingen zoals herstel, rehabilitatie en re-integratie ten volle gerealiseerd kunnen worden voor deze steeds groeiende groep in de gevangenis.

REFERENTIES

- AEBI, M., & DELGRANDE, N. (2008). http://www3.unil.ch/wpmu/space/files/2011/02/SPACE-1_2008_English.pdf
- BARENTS, R. (2005). *Een grondwet voor Europa: achtergronden en commentaar*. Deventer: Kluwer.
- BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk*. Brussel: VUBPress.
- BEYENS, K., & TUBEX, H. (2002). Gedetineerden geteld. In S. Snacken (Ed.), *Strafrechtelijk beleid in beweging* (pp. 139-177). Brussel: VUBPress.
- BEYENS, K. (2006). Bestrafing begrijpen. Een tipje van de sluier opgelicht. In E. DEVROE, K. BEYENS & E. ENHUS (Eds.), *Zwart op wit. Duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België* (pp. 237-256). Brussel: VUBPress.
- BEYENS, K. (2006). Het nakomertje in de Belgische criminografie. In E. DEVROE, K. BEYENS & E. ENHUS (Eds.), *Zwart op wit? duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België. Handboek criminografische basisinformatie* (pp. 297-303). Brussel: VUBPress.
- BEYENS, K. (2007). Justitie met een kleurtje. *Orde van de dag. Criminaliteit en samenleving*(40), 21-27.

- BEYENS, K. (2010). La diversité ethnique et le système pénal en Belgique. In M. HERZOG-EVANS (Ed.), *Transnational Criminology Manual* (Vol. 2, pp. 377-395): Wolf Legal Publishers.
- BEYENS, K., SNACKEN, S., & ELIAERTS, C. (1993). *Barstende muren. Overbevolkte gevangenissen: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*. Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen.
- BRION, F. (2001). La surreprésentation des étrangers en prison: quelques enseignements d'une brève étude de démographie carcérale. In F. BRION, A. REA, C. SCHAUT & A. TIXHON (Eds.), *Mon délit? Mon origine. Criminalité et criminalisation de l'immigration* (pp. 225-257). Bruxelles: Larcier & De Boeck.
- CAVADINO, M., & DIGNAN, J. (2006). *Penal Systems. A comparative approach*. London: SAGE Publications.
- Council of Europe. *Annual Penal Statistics*. <http://www3.unil.ch/wpmu/space/space-i/annual-reports/>
- CPT (2010). *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peins ou des traitements inhumains ou dégradants du 28 septembre à 7 octobre 2009*. Strasbourg.
- DELGRANDE, N., & AEBI, M. (2009). Les détenus étrangers en Europe: quelques considérations critiques sur les données disponibles de 1989 à 2006 *Déviance et Société*, 33(4), 475-499.
- DE GIORGI, A. (2010). Immigration control, post-Fordism, and less eligibility: A materialist critique of the criminalization of immigration across Europe. *Punishment & Society*, 12(2), 147-167.
- DE PAUW, W. (2000). *Migranten in de balans*. Brussel: VUBPress.
- DE PAUW, W. (2009). *Justitie onder invloed: Belgen en vreemdelingen voor de correctionele rechtbank in Brussel. 28 jaar straftoemeting in drugszaken*. Brussel: VUBPress.
- Dienst Vreemdelingenzaken (2009). *Gedetineerde vreemdelingen en verblijf*. Brussel: Dienst Vreemdelingenzaken.
- Directoraat-generaal Penitentie Inrichtingen (2011). *Activiteitenverslag 2010*. Brussel: FOD Justitie
- FASSMANN, H. (2009). European migration: Historical overview and statistical problems. In H. FASSMANN, U. REEGER & W. SIEVERS (Eds.), *Statistics and Reality. Concepts and Measurements of Migration in Europe* (pp. 21-44). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2011). http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/Bevolking_nat_geslacht_opp_bevolkingsdichtheid.jsp
- FEKETE, L., & WEBBER, F. (2010). Foreign nationals, enemy penology and the criminal justice system. *Race & Class*, 51(4), 1-25.
- FEYS, J. (1999). Etniciteit en criminaliteitsonderzoek. Enkele bedenkingen bij de mogelijkheid van onderzoek naar de relatie tussen alloctonen en criminaliteit. *Panopticon*(6), 510-522.
- GEMENNE, F. (2009). Belgium. In H. FASSMANN, U. REEGER & W. SIEVERS (Eds.), *Statistics and Reality. Concepts of Measurements of Migration in Europe* (pp. 47-65). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- HEBBERECHT, P. (1997). Minorities, Crime and Criminal Justice in Belgium. In I. H. MARSHALL (Ed.), *Minorities, Migrants, and Crime* (pp. 151-174). California: SAGE Publications.
- HERM, A. (2008). Population and Social Conditions. Recent Migration Trends: citizens of EU-27 Member States become even more mobile whome EU remenas attractive to non-EU-citizens. *Eurostat Statistics in Focus*, 1-12.
- JANSEN, H., DE RIDDER, S., & SCHEIRS, V. (2010). Eindelijk vrij! Een terugkeer naar (n)ergens: de invrijheidstelling van illegale gedetineerden. *Fatik. Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 28, 6-15.

- JONCKHEERE, A., & MAES, E. (2010). Opgesloten of vrij onder voorwaarden in het kader van het vooronderzoek in strafzaken? Analyse van het profiel van verdachten onder aanhoudingsmandaat en vrij onder voorwaarden (VOV) op basis van justitiële databanken (jaar 2008). In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, L. DESCHAMPS, H. ELFFERS, J. FORCEVILLE, J. GOETHALS, R. KERKAB, E. MAES, S. PLEYSIER & P. PONSAERS (Eds.), *Criminografische ontwikkelingen: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek (Reeks Panopticon Libri 3)* (pp. 107-140). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- Koning Boudewijnstichting, & CVGK (2008). *Belgische debatten voor een migratiebeleid. Facts and figures*. <http://www.kbs-frb.be/publication.aspx?id=226348&LangType=2067>.
- LAPPI-SEPPÄLÄ, T. (2011). Explaining imprisonment in Europe. *European Journal of Criminology*, 8(4), 303-328.
- MAES, E. (2002). Studie van de evolutie van de gedetineerdenpopulatie naar misdrijfcategorie (1980-1998). *Panopticon* (4), 340-350.
- MAES, E. (2010a) Evoluties in punitiviteit: lessen uit de justitiële statistieken. In I. AERTSEN, K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (Eds.), *Hoe punitief is België – Panopticon Libri 2*. (pp. 43-83). Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- MAES, E. (2010b). Over de productie van statistische tijdreeksen met betrekking tot de bedrijvigheid binnen de strafrechtsbedeling. In A. RAES, S. THOMAS, S. DE KEULENAER & J.-F. MINET (Eds.), *Strafrechtelijk beleid. Beleidsvoering: evoluties en uitdagingen*. (pp. 131-143). Brussel: Politeia.
- MELOSSI, D. (2003). 'In a Peaceful Life': Migration and the Crime of Modernity in Europe/Italy. *Punishment & Society*, 5(4), 371-397.
- Ministeriële Omzendbrief 17 mei 2005 nr. 1771 betreft de voorlopige invrijheidstelling.
- NELKEN, D. (2009). Comparative Criminal Justice. *European Journal of Criminology*, 6(4), 291-311.
- NELKEN, D. (2010). Comparative criminal justice. Making sense of difference. LA, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage.
- RAES, A. (2001). De vrijheid onder voorwaarden: een alternatief voor de voorlopige hechtenis? De orde van de dag, 29-37.
- REA, A. (2001). Délinquance et immigration: usage politique d'une association symbolique. In F. BRION, A. REA, C. SCHAUT & A. TIXHON (Eds.), *Mon délit? Mon origine. Criminalité et criminalisation de l'immigration* (pp. 39-87). Bruxelles: De Boeck & Larcier.
- SCHETS, L., & BEYENS, K. (2011). Correctioneel veroordeelden tussen vijf en tien jaar. Wie zijn ze? *Panopticon*, 32(1), 70-80.
- SNACKEN, S. (2007a). Belgium. In A. M. van Kalmthout, F. B. A. M. HOFSTEE-VAN DER MEULEN & F. DÜNKEL (Eds.), *Foreigners in European Prisons* (Vol. 1, pp. 129-156). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- SNACKEN, S. (2007b). Penal Policy and Practice in Belgium. In M. TONRY (Ed.), *Crime, Punishment and Politics in Comparative Perspective* (pp. 127-215). Chicago: The University of Chicago Press.
- SNACKEN, S., KEULEN, J., & WINKELMANS, L. (2004). *Buitenlanders in Belgische gevangenissen: knelpunten en mogelijke oplossingen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- SNACKEN, S., RAES, A., DELTENRE, S., VANNESTE, C., & VERHAEGHE, P. (1999). *Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*. Brussel: VUB en NICC.
- TONRY, M. (1997). Ethnicity, Crime, and Immigration. In M. TONRY (Ed.), *Ethnicity, Crime, and Immigration* (pp. 1-29). Chicago: Chicago University Press.
- TOURNEL, H., & KENNES, P. (2011). De dilemma's van dynamische veiligheid voor bewaarders. *Panopticon*(3), 21-36.

- TRIANDAFYLIDOU, A. (2010). Irregular Migration in Europe in the Early 21st Century. In A. TRIANDAFYLIDOU (Ed.), *Irregular Migration in Europe. Myths and Realities*. (pp. 1-21). Farnham: Ashgate.
- TUBEX, H., & STRYPSTEIN, J. (2006). Grasduinen in penitentiaire bronnen en statistieken. In E. DEVROE, K. BEYENS & E. ENHUS (Eds.), *Zwart op wit? Duiding van cijfers over onveiligheid en strafrechtsbedeling in België* (pp. 321-357). Brussel: VUBPRESS.
- VASILEVA, K. (2009). Citizens of European countries account for the majority of the foreign population in EU-27 in 2008. *Eurostat Statistics in Focus*, 1-8.
- WACQUANT, L. (1999). 'Suitable Enemies'. *Punishment & Society*, 215-222.
- WACQUANT, L. (2006). Penalization, Depoliticization, Racialization: On the Over-incarceration of Immigrants in the European Union. In S. AMSTRONG & L. McARA (Eds.), *Perspectives on Punishment, The Contours of Control* (pp. 83-100). Oxford: Oxford University Press.
- Wet 15 december 1980 betreffende de toegang, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *BS* 31 december 1980.
- Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990.
- Wet 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, *BS* 18 maart 1993.
- Wet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.
- Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.